

ALEKSANDIR KARATODORI PAŞA'NIN SISAM BEYLİĞİ (1885-1895)¹

Samos Governorship of Alexander Karatheodori Pasha (1885-1895)

Merve Cemile Sönmez*

Özet

Aleksandır Karatodori Paşa, 1833'te İstanbul'da doğmuş ve Tercüme Odasında başlayan kariyerini valilik, büyükelçilik, danışma kurulu üyeliği, vilayet müşirliği, müsteşarlık, Anayasa komisyonu üyeliği, hariciye nazırlığı gibi görevlerle sürdürmüş bir Osmanlı bürokratydı. Kendisi son derece bilgili, kültürlü, iyi yetişmiş ve etrafı tarafından sevilen ve sayılan bir devlet adamıydı. Başarılarla dolu kariyerinin on yılı Sisam (Samos) adasında beylik (valilik) yaparak geçmişti. Sisam beyleri genel olarak Ortodoks-Rumlardan atanmaktaydı. Aleksandır Karatodori Paşa'nın 1885'te adaya atanması bölgede ve İstanbul'da bulunan Sisamlılar arasında sevinç gösterileri ile karşılanmıştı. Paşa on yıl boyunca devam eden beyliği süresince adada birçok faaliyette bulunmuştu. Okul, hastane vb. eğitim ve sağlık kurumlarını, telefon-telgraf gibi iletişim araçlarını hizmete açması, bayındırlık hizmetleri, hukuk ve seçim konularında yeni yasa ve yönetmelikler getirmesi bu faaliyetlerinden bazılarıydı. Karatodori Paşa döneminde Sisam adası her yönden değişip gelişmişti. Bu çalışmada, Osmanlı arşivi belgeleri ve Osmanlı basınına göre Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sisam adasında yaptığı faaliyetler, yenilikler ve adada gerçekleştirdiği değişim incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aleksandır Karatodori Paşa, Sisam, Samos, Ege, Ada.

¹ Bu makale, 19-20 Ekim 2017 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen "Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu"nda tarafımda sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş halidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, mervekeyvanoglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-4189-6478

Abstract

Aleksandır Karatodori Pasha was an Ottoman bureaucrat who was born in 1833 in İstanbul and was assigned firstly in chamber of translation and then he also appointed as governor, ambassador, advisory board member, müşir, counselor, constitution board member and foreign minister. He was a wise, sophisticated, well-educated and respected statesman. Ten years of his successful career passed as bey (governor) in Sisam (Samos) island. Sisam beys were generally appointed from among Orthodox-Greeks. Aleksandır Karatodori Pasha's appointment to the island in 1885 was welcomed happily by the islanders who were living in İstanbul and in Sisam. Pasha engaged in a lot of activities in ten years in the island such as founding institutions like school, hospital and instruments as phone, telegraph, making public works, providing new laws and regulations about legal system and elections. Sisam Island changed and developed in his time. In this study, Aleksandır Karatodori Pasha's activities and reforms are examined according to Ottoman archival documents and Ottoman press.

Keywords: Aleksandır Karatodori Pasha, Sisam, Samos, Aegean Sea, Island.

Sisam adası² Darboğaz'da, Türkiye sahillerine iki kilometreden yakın bir uzaklıkta bulunmaktadır. Antik çağdaki ismi "Samos" olan Sisam adası, 476 kilometre kareden oluşmaktadır.³ Ege denizinin güneydoğusunda bulunan ada, bu bölgede bulunan dördüncü büyük adadır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçinceye kadar adada çeşitli idareler kurulmuş, birçok medeniyet burada yaşamış ve ada 1479 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmişti. Yıllar boyunca tarım ürünleri ile ticaretini geliştirmiş ve ekonomik yönden gelişmeler sağlanmışsa da, bazı korsan saldırıları, Rus işgali (1771-1774) ve Yunan isyanı sırasında adada bazı karışıklıklar yaşanmıştı.⁴ Sisam adasında yaşayanların neredeyse tamamı Yunan isyanına katılmış, öncesinde ve sırasında isyana ve isyancılara birçok destekte bulunmuşlardı.⁵ İsyân sırasındaki yoğun faaliyetlerinden dolayı Avrupalı

² Ek-1: Sisam Adası haritası (BOA, HRT.H, 714)

³ Sırrı Erinç ve Talip Yücel, *Ege Denizi-Türkiye ile Komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1978, s. 73.

⁴ Evangelia Balta, "Sisam", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, s. 272-273.

⁵ Ali Fuat Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 27; Sırrı Erinç ve Talip Yücel, *a.g.e.*, s. 77.

devletlerin Yunan sorunundaki yardımıyla da Sisam adasının muhtariyet süreci başlamıştı.⁶ Sisam adası 1832 yılının sonlarında “*Eyâlet-i Mümtâze*” statüsüne geçirilerek özerklik kazanmıştı. Sisam’ın özerkliğini sağlayan “*Sisam İmtiyaz Fermanı*”na göre, ada için genel af ilan edilmiş, adanın iç idaresi de seçimle belirlenecek bir meclise bırakılmıştı. Meclisin başkanlığını ise Rum-Ortodoks mezhebinden bir “Bey” yapacaktı. Ada dış işlerinde Osmanlı Devleti’ne bağlı olduğundan dolayı Osmanlı Devleti’nin diğer devletlerle yaptığı anlaşmalar adada da geçerli olacaktı. Sisam’da asker bulundurulmayacak ve ada Osmanlı Devleti’ne yıllık 400.000 kuruş vergi verecekti. Bu ferman adada hoş karşılanmayıp tepkiler başlayınca Osmanlı Devleti adayı abluka altına aldıktan sonra ferman kabul ettirilmiş ve adada asker bulundurulmaya başlamıştı.⁷

Aleksandır Karatodori Paşa, Sisam’ın dikkate değer valilerinden biriydi. Sisam konusunda Osmanlı basını ve arşivlerinde (özellikle Sisam İmtiyaz Fermanından sonra) ada yöneticisi genellikle “bey” olarak geçtiği için bu çalışmada Karatodori Paşa için bey tabiri kullanılmıştır.

Aleksandır Karatodori Paşa’nın adaya gelişi ve adada yaptığı faaliyetlere geçmeden önce kendisi hakkında bazı önemli kişisel ve mesleki bilgilerin verilmesi yerinde olacaktır.⁸ Paşa, 1833 yılında İstanbul’da doğmuş, kariyerine 1852 yılında Tercüme Odasında başlamıştı⁹. Akpınar’a göre ise Tercüme Odasındaki bu görev 1850-1852 yılları arasındaydı.¹⁰ İşe başlamasından iki yıl sonra Paris’e giderek eğitim almış ve yüksek lisans ve doktora çalışmalarını hazırlayarak akademik kariyerini tamamlamıştı.¹¹ 1860 yılında Paris’ten dönen Karatodori Paşa, hayatının bu dönemlerinde imparatorluk bürokrasisini yakından izleme ve kendini geliştirme fırsatı bulmuştu.¹² Yurtdışından döndükten sonra Meclis-i Âli-i Tanzimat Dairesi’nde Tercüme Odasında göreve başlamış, bazı dairelerin ve cemiyetlerin tercüme bölümlerinde çalışmıştı. 1866’da Deniz Ticaret mahkemesi reisiğine atanmış, buradan sonra da 1867’de yeni kurulan “Hristiyan vali müşavirliği” görevine de ilk olarak Aleksandır Karatodori Efendi getirilmişti. Bu dönemlerde Girit vali müşavirliği yapmış, 1868’de Ticaret Nezâreti Müsteşarı

⁶ Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 54.

⁷ Cevdet Küçük (ed.), *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2001, s. 7.

⁸ Aleksandır Karatodori Paşa’nın sicil dosyası için bkz. Ek-2. BOA, DH.SAİDd., 18/130.

⁹ Peri Efe, “Millet-i Rumdan Bir Münevver: Aleksandros Karatheodoris”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 193, Ocak 2010, s. 84.

¹⁰ Mahmut Akpınar, *Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa (1833-1906)*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010, s. 51.

¹¹ Peri Efe, *a.g.m.*, s. 84.

¹² Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 51-52.

olmuştu. Bu görevinden sonra, 1871'de Hâriciye Nezâreti Müsteşarı konumuna gelmişti. 1874 yılında Roma Ortalçisi olan Karatodori Paşa, daha sonra tekrar Hâriciye Nezâreti Müsteşarlığına atanmıştı. Anayasa hazırlama komisyonunda görev aldıktan sonra, 1878 Berlin Kongresine katılan heyette de bulunmuştu. Nâfia Nâzırlığı'ndan sonra Girit Valisi olmuş ve yine bir ilki gerçekleştirerek ilk Hıristiyan Hâriciye Nâzırı olarak atanmıştı. 1879 yılında Hayrettin Paşa hükümeti ile birlikte o da istifasını sunduktan sonra bir süre görevden uzak kalmıştı. Nâfia Nâzırlığı üyesiiken 1885 yılında Sisam Beyi olarak atanmıştı. 1895 tarihinde yeniden Girit Valiliğiyle görevlendirildikten sonra istifa eden Paşa, Mâbeyn-i Hümayûn Mütercimi konumunda getirilmişti. Bu görevinden sonra Şûrâ-yı Devlet âzâlığında bulunan ve yurtdışındaki bazı merasimlerde Osmanlı Devleti'ni temsil eden Paşa, 73 yaşındayken 1906'da vefat etmişti.¹³

Aleksandır Karatodori Paşa Sisam Adasına Bey olarak atanmadan önce adaya tam anlamıyla bir karışıklık hâkimdi. Adaya ikinci kez Bey olarak atanmış olan Kostaki Adossidis Paşa¹⁴ döneminde adada parti çekişmeleri bulunmakta, genel mecliste muhalefet olarak Yunan taraftarlarına sahip olan parti ve idare meclisinde çoğunluğu elinde bulunduran parti arasında çekişmeler yaşanmaktaydı.¹⁵ Bu çekişmelerden de kaynaklanan huzursuzluk Osmanlı basınına yansımıştı. Sisam genel meclisinin Kostaki Adossidis Paşa'nın istifasını talep ettiği bir telgrafta aynı şekilde Sisam metropoliti¹⁶ Gabriel Efendi'nin de istifası istenmekteydi.¹⁷ Her ne kadar Fener Patrikhanesi konuyu müzakere ederek Gabriel Efendi'nin istifasını veya farklı bir yere atanmasını gerektirecek bir sebep bulamayıp kendisini tekrar Sisam'a gönderdiyse de¹⁸ Kostaki Adossidis Paşa için sonuç farklı olmuştu. Adossidis Paşa'nın azliyle yerine başka birisinin tayinini istirham etmek üzere

¹³ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 61-180.

¹⁴ Adossidis Paşa Sicill-i Osmani'de şu şekilde tanıtılmıştır: "1233'te doğmuştur. 1254'te Tercüme Odasına girip Atina Sefaretinde katıplıkta bulunmuş ve maslahatgüzarlık etmiştir. 1269'da Ali Paşa'nın İzmir valiliğinde ve sonra Fuat Paşa'nın Yenişehir ordusu kumandanlığında ve 1272'de Ali Paşa'nın Viyana ve Paris kongrelerine memuriyetinde katıplığında bulundu. 1274'te Girit'e, sonra Kudüs'e memur edilmiş, daha sonra Hâriciye'de bulunarak bir aralık Sisam kaymakamı olmuştur. 1291 sonlarında bâlâ riütbesiyle hâriciye müsteşarı, Receb 1292'de Nâfia Meclisi Reisi ve Mubârrem 1294'te dabiliye müsteşarı olub Mubârrem 1295'te vezirlikle Sisam beyi ve sonra Girit valisi olub 1304'te ayrılmış, 1313'te vefat eylemiştir. Aslen Anadolu lu olub aileden ilk parlayan kişidir." Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, yay. Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1818-1819.

¹⁵ Ali Fuat Örenç, *a.g.t.*, s. 117.

¹⁶ Metropolit, Ortodoks kilisesinde papazlık bölümlerine ayrılmış olan taşra bölgelerde patrik vekili olarak dini işleri idare eden kişidir.

¹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Numara (Bundan sonra nu): 2061, 27 Receb 1302 [12 Mayıs 1885]; *Saadet*, Nu: 145, 11 Ramazan 1302 [24 Haziran 1885]; HR.TO, 528/98, 30 Receb 1302 [15/05/1885]

¹⁸ *Saadet*, Nu: 145, 11 Ramazan 1302 [24 Haziran 1885]; *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2098, 11 Ramazan 1302 [24 Haziran 1885].

Sisam'dan İstanbul'a bir mebus heyetinin geleceği başta yalanlanmışsa da¹⁹, daha sonra bu haberin gerçekliği ortaya çıkmıştı.²⁰ Genel meclisin hazırladığı mazbatayı Bâbîâli'ye takdim etmek için Sisam'dan yola çıkıp 3 Şaban 1302 [18 Mayıs 1885] tarihinde İstanbul'a gelen bu heyet²¹, 4 Şaban 1302 [19 Mayıs 1885] günü Sadrazam ile görüşerek Sisam halkının sıkıntılarından bahsetmişler, sadrazamın konunun Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da görüşüleceği cevabını aldıktan sonra bu cevabı telgraf ile Sisam genel meclisine göndermişlerdi.²² Aynı zamanda dönemin Hâriciye Nâzırı olan Asım Paşa'yı ziyaret ederek kendisinden de yardım istemişlerdi.²³ Sonuç olarak, bu görüşmelerden birkaç gün sonra o dönemde Umur-ı Nâfia Komisyonu azası olan Aleksandır Karatodori Paşa Sisam beyliğine atanmıştı.²⁴

Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sisam beyliğine atanması genel olarak memnuniyetle karşılanmıştı.²⁵ O günlerde İstanbul'da bulunan Sisam mebus heyeti Karatodori Paşa'nın ataması haberini duyar duymaz Paşa'nın konağına giderek kendisini tebrik etmişler ve bütün Sisam ahalisinin bu karardan çok memnun olacağını beyan etmişlerdi.²⁶ Aynı heyetin İstanbul'dan ayrılmadan önce isteklerinin kabul olunmasından dolayı Padişah II. Abdülhamid'e giderek teşekkür edecekleri de gazetede yazılmıştı.²⁷ Bu atama kararı aynı zamanda Sisam'a telgraf ile bildirilmiş ve Sisam halkı Padişaha teşekkür etmek için telgraf çekmiş²⁸, Karatodori Paşa'yı da yine telgraf vasıtasıyla tebrik etmişti.²⁹ Bu sıralarda Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sisam beyliğinden istifa ettiği yolunda bazı söylentiler çıkmışsa da³⁰, Paşanın 27 Mayıs 1885 tarihinde Bâbîâli'ye giderek Asım Paşa ile görüştüğü ve 28 Mayıs 1885 tarihinde yeni memuriyetine Adanın

¹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2063, 29 Receb 1302 [14 Mayıs 1885].

²⁰ *Tarîk*, Nu: 413, 2 Şaban 1302 [17 Mayıs 1885].

²¹ *Tarîk*, Nu: 415, 4 Şaban 1302 [19 Mayıs 1885].

²² *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2069, 6 Şaban 1302 [21 Mayıs 1885].

²³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2071, 9 Şaban 1302 [24 Mayıs 1885].

²⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2072, 10 Şaban 1302 [25 Mayıs 1885]; *Saadet*, Nu: 119, 10 Şaban 1302 [25 Mayıs 1885]; *Tarîk*, Nu: 423, 12 Şaban 1302, [27 Mayıs 1885]; İ.DH. 953/75377, 16/Ş/1302 [31 Mayıs 1885] (Ek-3); Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 154.

²⁵ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde haber şu şekilde değerlendirilmişti: "Aleksandır Karatodori Paşa hazretleri ilm ve bilm ile mütebassıl ve mütemeyyiz bir zât olub Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniyeye'nin Hâriciye Nazırı gibi âli ve mühim memuriyetlerde bulunarak tecarüb-ü siyasiyeleri dahi tekmil eylemiş olduğundan bu zâtin Sisam gibi bi'n-nisbe meşguliyeti aız olan bir mahale tabiyetleri Sisamlıların arzuları olan buzur ve rahatsızlık ve itmam eyleyeceği aşikârdır." Nu: 2073, 11 Şaban 1302 [26 Mayıs 1885].

²⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2073, 11 Şaban 1302 [26 Mayıs 1885].

²⁷ *Saadet*, Nu: 120, 11 Şaban 1302 [26 Mayıs 1885].

²⁸ *Tarîk*, Nu: 423, 12 Şaban 1302 [27 Mayıs 1885]; BOA, İ.MTZ.SM 6/133, 12/Ş/1302. [27 Mayıs 1885]

²⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2074, 12 Şaban 1302 [27 Mayıs 1885]; *Saadet*, Nu: 120, 11 Şaban 1302 [26 Mayıs 1885].

³⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2074, 12 Şaban 1302 [27 Mayıs 1885]; *Saadet*, Nu: 122, 13 Şaban 1302 [28 Mayıs 1885].

halen İstanbul'da bulunmakta olan mebus heyeti ile birlikte yola çıktığı basında yer almaktadır.³¹ Paşa ve heyet belirtilen tarihte Avusturya Lloyd kumpanyasına ait bir vapur ile adaya hareket etmişti.³² İzmir'e vardıklarında oranın memurları tarafından karşılanarak hükümet dairesinde misafir olunmuşlar ve istirahatten sonra yola devam edilmişti.³³ Bu arada Paşa, İzmir'de Vali, Metropolit gibi ileri gelen kişiler ve halk tarafından çok iyi karşılanmış, orada yaşayan Sisamlılar da kendisine birçok iltifatta bulunmuşlardı.³⁴ Sisam'a vardıklarında hem halk hem de memurlar tarafından büyük bir sevinçle kabul olunmuşlardı.³⁵ Aleksandır Karatodori Paşa Sisam'da vapurdan inip rıhtıma çıktığında orada toplanmış olan halk hep bir ağızdan "*Padişahım çok yaşasun! Beyimiz Karatodori Paşa yaşasun!*" diye tekrar tekrar bağırıyorlardı. Genel meclis iki gün iki gece şenlik yapılmasına karar vermişti.³⁶ Paşa ve mebus heyetinin yola ne zaman çıkacakları telgraf ile Sisam'a bildirildiğinden ada halkı tarafından karşılama için çeşitli hazırlıklar yapılacağı daha önce basına yansımıştı.³⁷ Hatta Paşa ve heyet adaya ulaşmadan birkaç gün önce hazırlıklar sürmekteydi.³⁸ Osmanlı basınında görülen bunun gibi haberler, uzun zamandır huzur ve barış beklentisi içinde olan ada halkının ne kadar ümitli olduklarını ve Aleksandır Karatodori Paşa'ya duyulan güveni göstermekteydi.

Aleksandır Karatodori Paşa Sisam'da ilk iş olarak Karlovasi'de genel meclisin toplantısına katılmış, burada bir konuşma yaparak yeni idarenin programını açıklamıştı. Burada toplanan halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı.³⁹ Bu program ve adada yapılan faaliyetler siyasi-hukuki, ekonomikticari, sağlık, iletişim-ulaşım ve sosyal yönden incelenmiştir.

Karatodori Paşa döneminde siyasi ve hukuki gelişmeler neredeyse tamamen birlikte yaşanmıştı. Daha önce belirtildiği ve Kostaki Adossidis Paşa döneminde görüldüğü gibi, Karatodori Paşa döneminde de partiler arasındaki mücadele devam etmişti. Aleksandır Paşa döneminde Sisam genel meclisinde iki büyük parti bulunmaktaydı: Hacı Yani Partisi ve muhalefet partisi. Aleksandır Paşa'nın bu partilere eşit bir yaklaşımda bulunmadığı gerekçesiyle şikâyetler⁴⁰ başlayarak kısa süre içinde bu anlaşmazlık çatışmaya dönüşmüştü. Bu çatışmaların görünürdeki sebebi Moratokampo Kasabasında olup Karlova'ya taşınması kabul edilen istinaf

³¹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2075, 13 Şaban 1302 [28 Mayıs 1885].

³² *Saadet*, Nu: 123, 15 Şaban 1302 [30 Mayıs 1885]; *Tarik*, Nu: 425, 14 Şaban 1302 [29 Mayıs 1885].

³³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2079, 18 Şaban 1302 [2 Haziran 1885].

³⁴ *Tarik*, Nu: 429, 18 Şaban 1302 [2 Haziran 1885].

³⁵ *Saadet*, Nu: 126, 18 Şaban 1302 [2 Haziran 1885].

³⁶ *Tarik*, Nu: 429, 18 Şaban 1302 [2 Haziran 1885].

³⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2077, 15 Şaban 1302 [30 Mayıs 1885].

³⁸ *Saadet*, Nu: 122, 13 Şaban 1302 [28 Mayıs 1885].

³⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2098, 11 Ramazan 1302 [24 Haziran 1885].

⁴⁰ Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 119. (BOA, SI, Nu: 136, lef 1-2'den naklen)

mahkemesinin gidişinin halk tarafından silah zoruyla engellenmesi olsa da, asıl neden Moratokampo kasabasında muhalif partililerin çoğunlukta bulunması ve buna istinaden taşınma kararı almalarıydı.⁴¹ Mahkemenin taşınması konusu genel mecliste görüşülerek bir yıl Moratokampo'da bir yıl Karlova'da toplanmasına karar verilmişti.⁴² Bu dönemde mahkeme nakli ile ilgili zorluklar Sisam nâhiye müdürleri tarafından İstanbul'a bildirilmişti.⁴³ Silah zoruyla engelleme olayı da bu ilk taşınma esnasında çıkmıştı. Bu dönemde partilerin birbirleriyle olan mücadeleleri ve idareye müdahale etme çabaları Karatodori Paşa'yı rahatsız etmiş, bu durumu İstanbul'a bildirerek adadaki askerlerin bu gibi olaylarda kullanılma yetkisinin kendisine verilmesini talep etmişti.⁴⁴ Fakat bu talep adada bulunan askerlerin azlığı ve problemin çözümünde kuvvet kullanılmaması gerektiği ileri sürülerek reddedilmişti.⁴⁵

Olayların büyüyerek isyana yaklaşılması üzerine o dönemde Girit'te bulunan Mahmud ve Ratib Paşaların Sisam'a uğrayarak problemin çözümü için incelemeler yapmalarına karar verilmişti.⁴⁶ Girit'teki olayları yatıştırmakla görevli olan paşalar, mahkeme probleminin çözümü ve çatışmaların sonlandırılması için Sisam'a gitmişlerdi.⁴⁷ Sonuç olarak gereken tahkikler yapılmış ve bir mahkemenin bir kazadan diğer kazaya nakli hakkındaki karar kabul edilmişti⁴⁸ yani bidâyet mahkemesinin Karlova'ya nakledilmesi gerçekleşmişti.⁴⁹ Daha sonra görevli paşalar İstanbul'a geri dönmüşlerdi.⁵⁰ Ancak çok geçmeden, yaklaşık bir yıl içinde "seyyar mahkeme" problemi yeniden ortaya çıkmıştı. Sisam'ın önde gelenleri⁵¹, meclis belediye üyeleri ve nâhiye müdürleri⁵² Bâbiâli'ye mahkeme meselesi için yazmışlardı. Bâbiâli ise bu karara uyulmazsa mahkemeyi tamamen feshedeceğini bildirince⁵³ olaylar durulmuştu.

⁴¹ Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 119. ((BOA, Sİ, Nu: 337;138;140-142;144; MVM. Nu: 22/48; Y-A Res. 38/34; BOA, Y.MTV. 35/85'den naklen)

⁴² BOA, Y.MTV, 35/85, 6/S/1306]; Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 175; Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 156.

⁴³ BOA, HR.TO, 531/18, 18/07/1887.

⁴⁴ Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 120. 12 Ekim 1888]

⁴⁵ Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 120. (BOA, Sİ, Nu: 137, 138'den naklen)

⁴⁶ BOA, Y.A.HUS, 205/19, 12/Za/1304 [2 Ağustos 1887]; İ.MTZ.SM, 6/138, 7/Za/1304 [28 Temmuz 1887]; İ.MTZ.SM, 6/139, 12/Za/1304 [2 Ağustos 1887]; Ali Fuat Öreñç, *a.g.t.*, s. 120; Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 156.

⁴⁷ BOA, İ.MTZ.GR, 19/667, 14/Za/1304 [4 Ağustos 1887]; *Tarik*, Nu: 1205, 13 Zilkade 1304 [3 Ağustos 1887].

⁴⁸ *Tarik*, Nu: 1220, 28/Za/1304 [18 Ağustos 1887]

⁴⁹ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 156.

⁵⁰ BOA, İ.MTZ.SM, 6/140, 27/Za/1304 [17 Ağustos 1887]; İ.MTZ.SM, 6/141, 28/Za/1304 [18 Ağustos 1887]; A.} MTZ.SM, 1/40, 29/Za/1304 [19 Ağustos 1887]; Y.A.HUS, 205/84, 29/Za/1304 [19 Ağustos 1887]; *Tarik*, Nu: 1223, 1/Z/1304 [21 Ağustos 1887].

⁵¹ BOA, HR.TO, 532/19, 2/M/1306 [8/9/1888]; BOA, HR.TO, 532/39, 6/Ra/1306 [10/11/1888.]

⁵² BOA, HR.TO, 532/32, 20/S/1306 [26 Ekim 1888]; BOA, HR.TO, 532/33, 21/S/1306 [27 Ekim 1888]; BOA, HR.TO, 532/38, 13/S/1306 [19 Ekim 1888].

⁵³ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 157 (BOA, İ.MTZ.SM, 6/145, 8/C/1306'dan naklen)

Siyasi ve hukuki meselelerin birlikte yaşandığı daha önce belirtilmişti. Sisam'da bidâyet mahkemesinin taşınması mevzusunun yanında daha çok siyaseti ilgilendiren bir konu da seçim usulü konusuydu. Adada seçimlerin her yıl yapılıyor olması Karatodori Paşa'yı sıkıntıya sokarak işleri güçleştiriyordu⁵⁴. Paşa, siyasi partilerin yönetime karşı müdahalelerini azaltmak ve merkezi otoriteyi güçlendirmek için Bâbîâlî'den seçimlerin iki yılda bir yapılmasını talep etmişti.⁵⁵ O dönemki nizamnâmenin yeterli olduğu düşünülerek⁵⁶ Paşanın talebi Bâbîâlî tarafından reddedilmişti.⁵⁷ Ancak Sisam adasında yapılacak seçimlerde Seçim Nizamnâmesindeki meclis üyeliği seçimi maddesine dokunulmaması şartıyla yeni layihâ (*Usul-i Cedide-i İntihâbiye Layihâsı*) tecrübe edilmek üzere iki sene müddetle geçici olarak yürürlüğe konmuştu.⁵⁸ Bu açılardan bakıldığında, adada siyasi-hukuki açıdan birçok yeniliğe gidildiği görülmektedir. Aleksandır Karatodori Paşa daha çok partililerin çatışmasını ve adada merkezi otoritenin artırılmasını sağlamak için uğraşmış, kendinden önceki beylere göre bir nebze daha huzuru ve barışı sağlamakta başarılı olmuştu. Ancak Paşa daha çok devlet yanlısı bir profil çizdiği için muhalifler tarafından kimi zaman şikâyet edilmişti.

Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sisam'da ekonomi-ticaret yönünden yaptığı faaliyetlere bakıldığında yine bazı düzenlemelerle karşılaşmaktadır. Öncelikle 1306 [1887] yılında, Sisam adasına sürülen mecdi çeyreklerin eksik veya sahte çıkmasından dolayı gerekli tedbirler alınmış ve sürümünün ve kullanılmasının yasaklanması için uğraşılmıştı.⁵⁹ Ayrıca, Karatodori Paşa tarafından hazırlanan bir kararnameye göre, Sisam'a ithal edilen tütünden yüzde altı olarak alınmakta olan vergi, her kıyyeden dört kuruş olarak alınmaya başlanacaktı. O zamana kadar Osmanlı Devleti'nden gönderilen Avrupa mallarından hiçbir vergi alınmıyorsa da artık bu mallardan yüzde üç olarak vergi alınacağı gibi tütünden alınan vergi de her kıyyede 20 kuruş olarak alınacaktı. Bu kararın en güzel yanı, tütünden ve Avrupa mallarından alınacak yeni vergi gelirinun maarif-i umumiye yani eğitim bütçesine aktarılmasıydı.⁶⁰ Avrupalı devletlerin bu duruma tepkisi gecikmemişti. Avrupa mallarından yüzde üç vergi alınmasına İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Felemenk sefaretleri itiraz etmişlerdi.⁶¹

⁵⁴ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 157 (BOA, Y.MTV, 38/72, 18/Ş/1306'dan naklen)

⁵⁵ BOA, ŞD, 2347/40, 12/Ca/1306 [14 Ocak 1889]; Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 157 (BOA, İ.MTZ.SM, 6/146, 13/N/1306'dan naklen)

⁵⁶ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 157.

⁵⁷ BOA, ŞD, 2541/33, 24/B/1306 [26 Mart 1889].

⁵⁸ BOA, MV, 40/16, 9/C/1306 [10 Şubat 1889]; BOA, MV, 41/56, 24/B/1306 [26 Mart 1889].

⁵⁹ BOA, DH.MKT, 1604/82, 11/B/1306 [13 Mart 1889]; BOA, DH.MKT, 1622/55, 9/N/1306 [13 Mart 1889]

⁶⁰ *Zubur*, Nu: 93, 28 Şevval 1307 [17 Haziran 1890].

⁶¹ BOA, HR.TH, 113/68, 15/Ra/1309 [19 Ekim 1891]

Bu dönem ekonomiye yapılan bir katkı da, Sisam genel meclisinin halkın borç açığını kapatmak için hükümet sandığına borçlu olan kimseler konusunda bir nizamname hazırlanmasıydı. Bu düzenlemeye göre, hükümet sandığına borcu olan kişiler hükümet memuriyetine kabul olunmayacaklar ve memur olup da borçlu olanlar üç aya kadar borçlarını kapatmazlarsa memuriyetlerinden çıkarılacaklardı.⁶² Ayrıca, Sisam adası gümrük tezkirelerine diğer iskelelerde itibar edilmemesi ancak diğer iskelelerin tezkirelerinin Sisam'da kabul edilmesi gümrük vâridâtını aksatmış⁶³, buna yönelik de bir düzenleme yapılmıştı. Karatodori Paşa döneminde Sisam adası gümrük tezkiresi diğer iskelelerce kabul edilmeye başlanmıştı⁶⁴. Ekonomi konusunda genel olarak bir sıkıntı yaşanmamaktaydı. Örneğin 1306 [1887-88] bütçesine bakıldığında, vâridât 3.011.622 kuruş, masraflar 3.011.452 kuruştur ve 170 kuruş fazla gelir elde edilmişti.⁶⁵ 1312 [1894-95] yılında ise vâridât 2.994.925 kuruş, masraflar ise 1.944.020 kuruştur⁶⁶. Buna göre, 1.050.905 kuruş gelir sağlanmıştı.

Sisam'da Aleksandır Karatodori Paşa döneminde sağlık konusunda bazı göze çarpan olaylar bulunmaktadır. Örneğin Triyeste'den ve başka yerlerden gelen romun adaya ithali sağlığa zararlı olması nedeniyle yasaklanmış⁶⁷, hileli içeceklerin de aynı şekilde adaya girmesi engellenmişti. Adaya ithal olunması istenen içecekler önce tahlil edilecek, sağlığa zararı olanlara kesinlikle izin verilmeyecekti.⁶⁸ Ayrıca, adadaki köpeklerde kuduz görülüp zaman geçtikçe yayılmaya başlamıştı. Köpekler diğer hayvanları ve insanları ısırıyorlar, hastalık küçükbaş hayvanlara dahi bulaşmıştı. Bir kuduz köpek öldürene hükümet tarafından otuz kuruş mükâfat olunacağı bildirilmiş, hastalığa karşı bu şekilde bir önlem alınmaya çalışılmıştı.⁶⁹ Sağlık konusunda yönetimi en çok uğraştıran problem ise filoksera, yani asma bitiydi⁷⁰. Özellikle Midillinos bölgesinde ortaya çıkmış olan filoksera hastalığına karşı bölgede ne gibi tedbirler alındığının bildirilmesi istenmiş⁷¹, bazı kimyasal ilaçlarla hastalıkla baş edilmeye çalışılmıştı.⁷²

⁶² *Zubur*, Nu: 93, 28 Şevval 1307 [17 Haziran 1890].

⁶³ BOA, MV, 62/55, 6/B/1308 [15 Şubat 1891]

⁶⁴ BOA, MV, 64/44, 20/N/1308 [29 Nisan 1891]

⁶⁵ *Zubur*, Nu: 90, 25 Şevval 1307 [14 Haziran 1890].

⁶⁶ *İkdam*, Nu: 123, 4 Cemaziyelahir 1312 [3 Aralık 1894].

⁶⁷ BOA, DH.MKT, 1477/10, 28/R/1305 [13 Ocak 1888]

⁶⁸ *Tarik*, Nu: 2883, 16 Ocak 1888 [2 Cemaziyevvel 1305].

⁶⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nu: 2317, 4 Cemaziyevvel 1303 [10 Mart 1886].

⁷⁰ Asma biti olarak bilinen filoksera, asma köklerinin suyunu emerek kökleri tamamen kurutan bir zararlıdır. Osmanlı Devleti'nde Filoksera için bkz: Özkan Keskin, "Üzümün Bağı Asmanın Kurdu: Osmanlı İmparatorluğunda Filoksera ile Mücadele", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 2015, S. 479-505.

⁷¹ BOA, DH.MKT, 1991/54, 30/M/1310 [24 Ağustos 1892]

⁷² BOA, DH.MKT, 2001/85, 22/S/1310 [15 Eylül 1892]

Ancak Midillinos halkı devletin önerdiği ilacı kullanmamış ve vergi vermemek için bazı isyankar hareketlerde bulunmuşlardı. Buna karşılık bölgeye asker sevk edilmişti.⁷³ Sonuç olarak, Midillinos vekilleri, belediye reisi ve üyelerin filoksera için alınan tedbirleri uygulamaları için çalışacaklarını söylemişlerdi.⁷⁴

Ulaşım ve iletişim konusuna gelindiğinde, Sisam adasında ada dâhilinde çalışacak bir demiryolu tesisi imtiyazı talebi arz edildiği görülmektedir.⁷⁵ Adanın iletişimi açısından da bölgede daha önce bulunan telgraf hattının uzatılması yönünde çalışma başlatılmıştı.⁷⁶ Sisam'daki Karlova kasabasına Sisam'ın merkezi konumunda olan Vati kasabasında bulunan devletin hattından bir telgraf hattı çekilmesi talebine karşılık⁷⁷, hattın yapımına hükümet tarafından izin verilmişti.⁷⁸ Bu hattın yapımı mal sandığından karşılanacaktı.⁷⁹ Karlova-Vati telgraf hattının yapımına izin verilmesinin Aleksandır Karatodori Paşa tarafından halka duyurulmasından sonra bazı genel meclis üyeleri hükümete teşekkürlerini bildirmişlerdi.⁸⁰ Ayrıca, Vati ile Midillonos kasabaları arasında telefon hattı da çekilmişti.⁸¹ Sisam ile İzmir arasında mektup postası işletilmekteydi.⁸² Sisam ile Osmanlı Devleti arasındaki posta işlerinin güvene alınması için Posta ve Telgraf Nezâreti içinde bir komisyon oluşturulmuştu.⁸³ 7 Haziran 1298 [19 Haziran 1882] tarihindeki kararnameye göre yürütülen posta haberleşmesinde yenilik ve düzenleme yapılması amacıyla da çalışan bu komisyon tarafından bir layiha hazırlanmıştı.⁸⁴

Sisam'da Karatodori Paşa döneminde ortaya çıkan sosyal gelişmeler de birçok farklı yöne sahiptir. Örneğin Sisam Adası Aleksandır Karatodori Paşa döneminde Chicago sergisine katılmıştı.⁸⁵ Chicago sergisi için Sisam mahsulleri ve mamullerinden seçilen ürünler Hristidi Efendi vasıtasıyla gönderilmişlerdi.⁸⁶ Ayrıca, 1894 yılında meydana gelmiş olan İstanbul Depreminin derecesi ve yaptığı tahribat Sisam'da duyulduğu zaman ada meclisi yardıma hazır olduğunu belirtmiş⁸⁷,

⁷³ BOA, Y.A.HUS, 278/157, 26/M/1311 [9 Ağustos 1893]

⁷⁴ BOA, Y.A.HUS, 279/18, 4/S/1311 [17 Ağustos 1893]

⁷⁵ BOA, A.}MTZ.SM, 1/67, 17/Z/1309 [13 Temmuz 1892]

⁷⁶ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 155.

⁷⁷ BOA, DH.MKT, 1445/72, 20/Z/1304 [9 Eylül 1887]

⁷⁸ BOA, DH.MKT, 1475/112, 25/R/1305 [10 Ocak 1888]; BOA, ŞD, 2524/20, 1/Ra/1305 [17 Kasım 1887]; Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 155.

⁷⁹ BOA, DH.MKT, 1468/101, 22/Ra/1305 [8 Aralık 1887]

⁸⁰ BOA, HR.TO, 531/52, 23/12/1887 [23 Aralık 1887]

⁸¹ BOA, MV, 61/63, 7/C/1308 [18 Ocak 1891]

⁸² BOA, Y.EE., 78/88, 18/M/1310 [22 Temmuz 1894]

⁸³ *İkdam*, Nu: 70, 10 Rebiyülahir 1312 [11 Ekim 1894].

⁸⁴ *İkdam*, Nu: 89, 29 Rebiyülahir 1312 [30 Ekim 1894].

⁸⁵ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 158.

⁸⁶ BOA, DH.MKT, 2040/84, 20/C/1310 [9 Ocak 1893]

⁸⁷ BOA, Y.A.HUS, 303/54, 15/M/1312 [19 Temmuz 1894]

1600 frank altın akçeyi yardım için İstanbul halkına göndermişlerdi.⁸⁸ 1889 yılında Sisam'ın Varliyota bölgesinde bir yangın çıkmış, Aleksandır Karatodori Paşa haber alınca yardım için hemen yola çıkmış ancak o gittiğinde yangın söndürülmüş olduğundan geri dönmüştü.⁸⁹ Burada da görüldüğü gibi Paşa yardım için hemen yola çıkmış, oturup haber almak yerine tereddütsüz bir şekilde yangın yerine gitmeyi seçmişti. Bunların dışında, adada bir cüzzam hastanesi kurulmuş, okul, pazaryeri, hapishane, parlamento binası inşa edilmiş, yollar yapılmıştır.⁹⁰

Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sisam Beyliği tatsız bir şekilde sonlanmıştı. Devletçi yaklaşımlarından dolayı adada kendisine yönelik tepkiler artmaya başlamıştır. Yıllardan beri süregelen gerilim kendini daha fazla göstermişti. Genel meclis üyeleri bir heyet oluşturarak Paşanın görevden alınmasını gerektiren sebepleri anlatmaları için bu heyete görev vermişti.⁹¹ Özellikle filoksera hakkında aldığı katı önlemlerden sonra halkta huzursuzluk çıkmıştı. Paşa adada çıkan olayların bastırılması için asker talep etmişti.⁹² Hakkındaki haklı veya haksız birçok şikâyete rağmen Bâbiâli Paşaya güvenmekteydi ve uzun süre de tepki vermemişti.⁹³ Aleksandır Karatodori Paşa adadaki görevinden istifa etmişti.⁹⁴ Karatodori Paşa'dan sonra Sisam Beyliği Girit müşaviri Georghî (Corci) Paşa'ya verilmişti.⁹⁵

Sonuç olarak görülmektedir ki, Aleksandır Karatodori Paşa gibi mesleğinin en üst katmanlarına kadar çıkmış olan bir Paşanın Sisam Adasına tayini oldukça hoş karşılanmıştı. Paşa neredeyse en başından itibaren iki parti arasındaki çatışmayla uğraşmış, mahkeme ve seçim usulü konularında yenilikler getirmiş, yeni telgraf hatları, yollar, sosyal aktiviteler yapmış ve sağlık konusunda da birçok uğraşı vermişti. On yıl süren Beyliği sırasında Sisam Adasını geliştirmeye ve daha bayındır, uygar ve modern bir hale getirmeye çalışmıştı. İlk göreve geldiğinde adanın geliri 170 kuruşken, onun görevinin son yılında 1 milyon kuruşu geçmişti. Buradan da anlaşıldığı gibi adanın refah seviyesi de artmıştı. Ancak yıllardan beri var olan adanın siyasi sorunları Aleksandır Karatodori Paşa'nın görevinin de sonu olmuştu. Devlet tarafından kendisine daha çok yetki verilmesini bekleyen Paşa umduğunu bulamayınca onca karışıklığın arasında kalmak istemediğinden ve hak etmediğini düşündüğü şikâyetler yüzünden istifasını vermişti.

⁸⁸ BOA, A.}MTZ.SM, 1/69, 27/L/1312 [23 Nisan 1895]

⁸⁹ *Saadet*, Nu: 1439, 22 Muharrem 1307 [18 Eylül 1889]

⁹⁰ Peri Efe, *a.g.m.*, s. 84.

⁹¹ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 160.

⁹² BOA, A.}MTZ.SM, 1/33, 1/Ra/1311 [12 Eylül 1893]

⁹³ Mahmut Akpınar, *a.g.t.*, s. 160.

⁹⁴ BOA. İ.MTZ.SM, 6/167, 2/B/1312 [30 Aralık 1894]

⁹⁵ *İkdam*, Nu: 153, 4 Receb 1312 [1 Ocak 1895]; BOA, A.}MTZ.SM, 1/25, 8/B/1312 [5 Ocak 1895]

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

- A.} MTZ.SM, 1/40, 29/Za/1304 [19 Ağustos 1887]
A.}MTZ.SM, 1/67, 17/Z/1309 [13 Temmuz 1892]
A.}MTZ.SM, 1/69, 27/L/1312 [23 Nisan 1895]
A.}MTZ.SM, 1/25, 8/B/1312 [5 Ocak 1895]
A.}MTZ.SM, 1/33, 1/Ra/1311 [12 Eylül 1893]
DH.MKT, 1604/82, 11/B/1306 [13 Mart 1889]
DH.MKT, 1622/55, 9/N/1306 [9 Mayıs 1889]
DH.MKT, 1477/10, 28/R/1305 [13 Ocak 1888]
DH.MKT, 1991/54, 30/M/1310 [24 Ağustos 1892]
DH.MKT, 2001/85, 22/S/1310 [15 Eylül 1892]
DH.MKT, 1445/72, 20/Z/1304 [9 Eylül 1887]
DH.MKT, 1475/112, 25/R/1305 [10 Ocak 1888]
DH.MKT, 1468/101, 22/Ra/1305 [8 Aralık 1887]
DH.MKT, 2040/84, 20/C/1310 [9 Ocak 1893]
HRT.H, 714/3 [?]
HR.TO, 528/98, 30/B/1302 [15 Mayıs 1885]
HR.TO, 531/18, 26/L/1304 [18/07/1887]
HR.TO, 532/19, 2/M/1306 [8/9/1888]
HR.TO, 532/39, 6/Ra/1306 [10/11/1888]
HR.TO, 532/32, 20/S/1306 [26/10/1888]
HR.TO, 532/33, 21/S/1306 [27/10/1888]
HR.TO, 532/38, 13/S/1306 [19/10/1888]
HR.TO, 531/52, 7/R/1305 [23/12/1887]
HR.TH, 113/68, 15/Ra/1309 [19/10/1891]
İ.DH. 953/75377, 16/Ş/1302 [31 Mayıs 1885]
İ.MTZ.GR, 19/667, 14/Za/1304 [4 Ağustos 1887]
İ.MTZ.SM 6/133, 12/Ş/1302 [27 Mayıs 1885]
İ.MTZ.SM, 6/138, 7/Za/1304 [28 Temmuz 1887]
İ.MTZ.SM, 6/139, 12/Za/1304 [2 Ağustos 1887]
İ.MTZ.SM, 6/140, 27/Za/1304 [17 Ağustos 1887]
İ.MTZ.SM, 6/141, 28/Za/1304 [18 Ağustos 1887]
İ.MTZ.SM, 6/167, 2/B/1312 [30 Aralık 1894]
MV, 40/16, 9/C/1306 [10 Şubat 1889]

MV, 41/56, 24/B/1306 [26 Mart 1889]
MV, 64/44, 20/N/1308 [29 Nisan 1891]
MV, 62/55, 6/B/1308 [15 Şubat 1891]
MV, 61/63, 7/C/1308 [18 Ocak 1891]
ŞD, 2347/40, 12/Ca/1306 [14 Ocak 1889]
ŞD, 2541/33, 24/B/1306 [26 Mart 1889]
ŞD, 2524/20, 1/Ra/1305 [17 Kasım 1887]
Y.A.HUS, 205/19, 12/Za/1304 [2 Ağustos 1887]
Y.A.HUS, 205/84, 29/Za/1304 [19 Ağustos 1887]
Y.A.HUS, 278/157, 26/M/1311 [9 Ağustos 1893]
Y.A.HUS, 279/18, 4/S/1311 [17 Ağustos 1893]
Y.A.HUS, 303/54, 15/M/1312 [19 Temmuz 1894]
Y.EE., 78/88, 18/M/1310 [22 Temmuz 1894]
Y.MTV, 35/85, 6/S/1306 [12 Ekim 1888]

Gazeteler

İkdam, Nu: 70, 89, 123, 153.

Saadet, Nu: 119, 120, 122, 123, 126, 145, 1439.

Tarîk, Nu: 413, 415, 423, 425, 429, 1205, 1220, 1223, 2883.

Tercüman-ı Hakikat, Nu: 2061, 2063, 2069, 2017, 2072, 2073, 2074, 2075, 2077, 2079, 2098, 2317.

Zubur, Nu: 90, 93.

Diğer Kaynaklar

Akpınar, Mahmut. *Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa (1833-1906)*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010.

Balta, Evangelia. "Sisam", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, s. 272-273.

Efe, Peri. "Millet-i Rumdan Bir Münevver: Aleksandros Karatheodoris", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 193, Ocak 2010.

Eriñç, Sırrı ve Yücel, Talip. *Ege Denizi-Türkiye ile Komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1978.

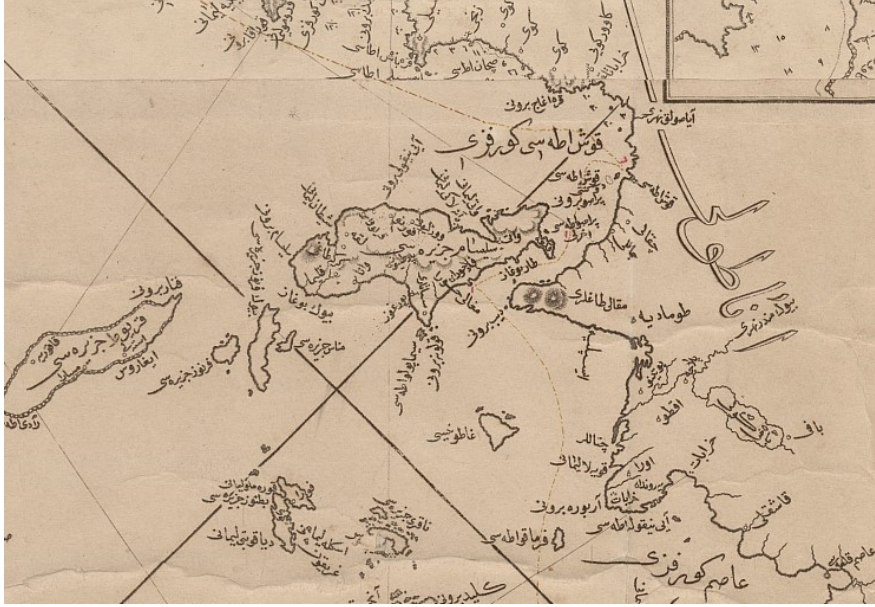
Küçük, Cevdet. (ed.) *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2001.

Mehmet Süreyya. *Sicill-i Osmani*, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

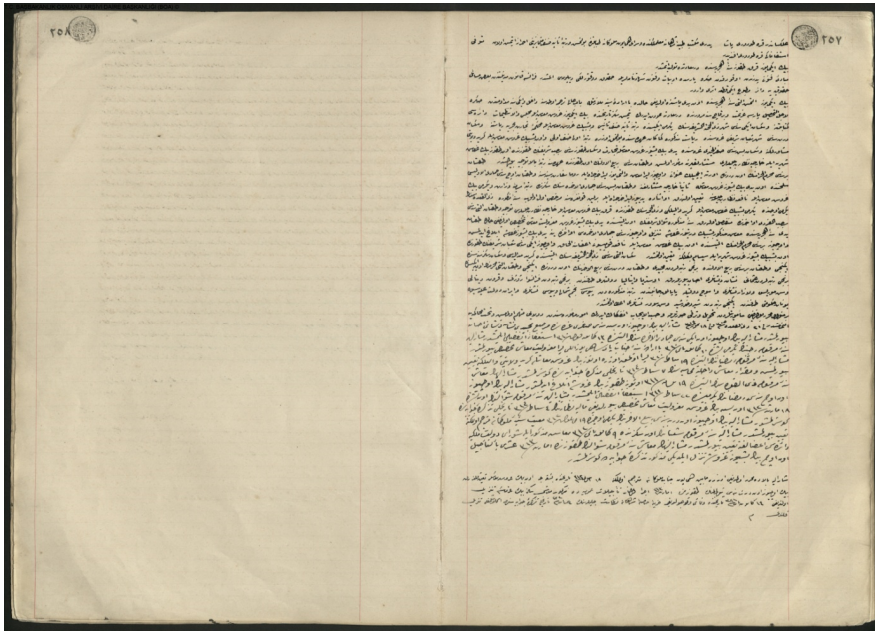
Öreñç, Ali Fuat. *Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1995.

EKLER

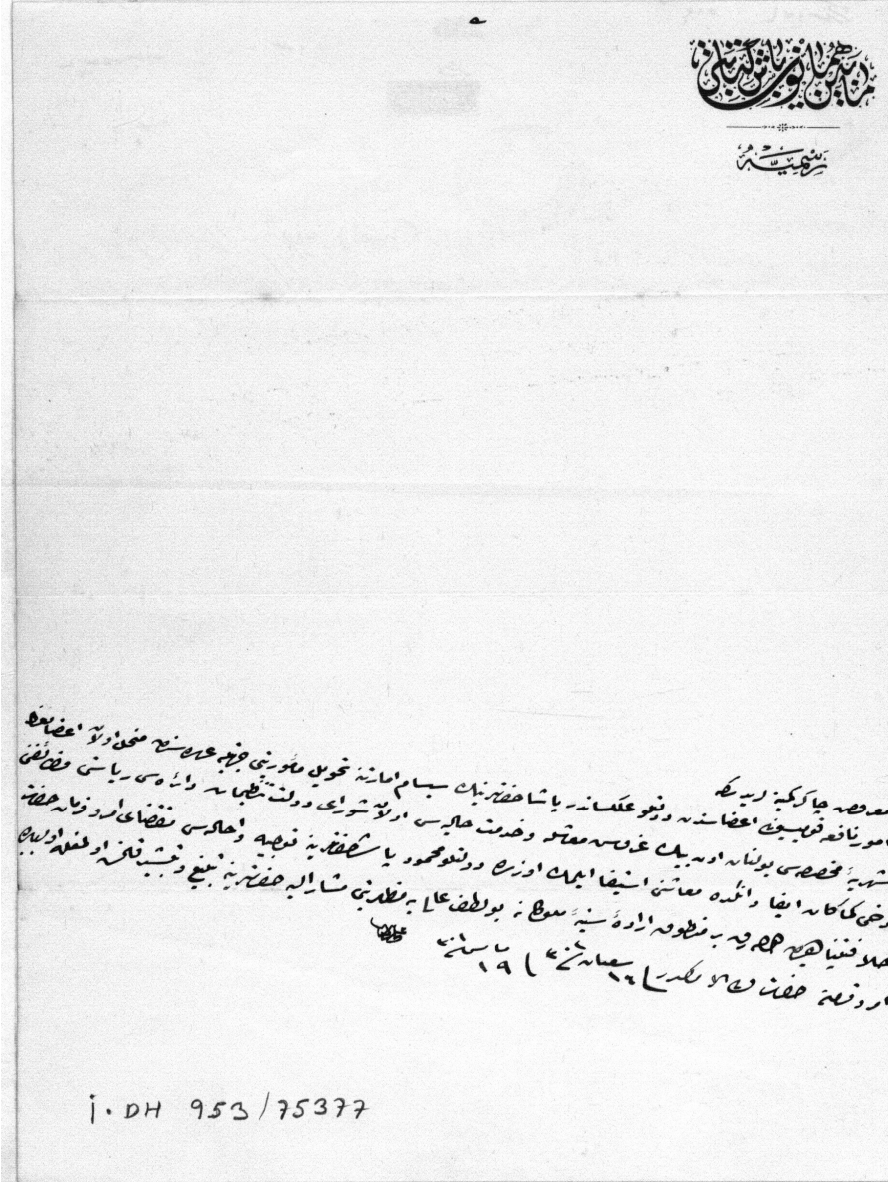
Ek 1: Sisam Adası Haritası (BOA, HRT. H, 714)

Ek 2: Aleksandır Karatodori Paşa'nın Sicil Dosyası (BOA, DH.SAIDD, 18/130)

Ek 3: Karatodori Paşa'nın Sisam Beyliğine Atanması (BOA, DH.MKT 953/75377)

İ.DH.00953

